

נובמבר 2008

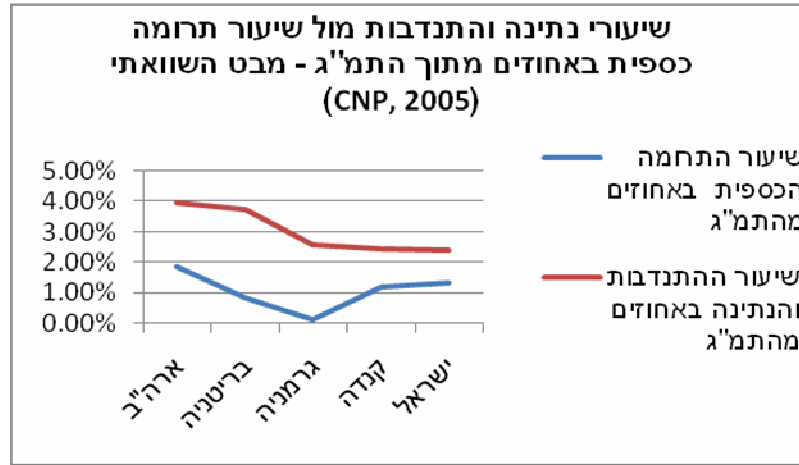
עשר אמירות על פילנתרופיה פרטית בישראל

קיימת הסכמה רחבה בדבר מידת נחיצותה של פעילות פילנתרופית רחבת-היקף, משמעותית וארוכת טווח בישראל. פעילות כזו חיונית הן כנדבך פעיל בחברה אזרחית אקטיבית ומעורבת והן כמשאב הכרחי המסייע לקיומו של מגזר שלישי מתקדם ועצמאי. הפילנתרופיה הפרטית, המוכרת לנו עוד מימי קום המדינה והפילנתרופיה התאגידית שצברה תאוצה בעשר השנים האחרונות, מובילות תפיסה רחבה של אחריות חברתית אשר במסגרתה השקעת משאבים כמו כסף או זמן היא רק חלק מן ההשקעה החברתית.

בעתות משבר הופך תפקיד הפילנתרופיה למרכזי אף יותר. אחת מתוצאותיו של המשבר הכלכלי העולמי היא הקטנת ההון הפרטי והתאגידי הישראלי והבינלאומי המופנה להשקעה חברתית. על רקע העמקת המיתון הכלכלי העולמי ולנוכח תפקידה המתרחב של הפילנתרופיה בחברה האזרחית, כדאי לשוב ולהתבונן מקרוב בפילנתרופיה בישראל, כדי לעמוד על מאפייניה ולאמוד את היקפיה.

כל התייחסות לפילנתרופיה בישראל, תהיה חסרה מבלי אמירה לגבי היקפיה של הפילנתרופיה הפרטית והתרחבותה לאורך השנים. מסמך זה מאגד פרסומים ואמירות המתייחסים לתחום הפילנתרופיה הפרטית בישראל, בניסיון להציג תמונה כוללת בעלת כיוון ומגמה. זאת, למרות היעדרם של נתונים בסיסיים הקיימים בשפע בארה"ב ובאירופה, אך חסרים בישראל. העדר נתונים נגישים לגבי היקפי ההשקעות לאורך השנים, מעיד יותר מכל על המציאות בה נכתבים הדברים. נראה כי שתי מגמות – האחת חברתית-נורמטיבית והשנייה רגולטיבית משפיעות על העדר הנתונים לגבי כמה משאבים מושקעים, במה, היכן ועל ידי מי. מחד, בישראל של המאה העשרים ואחת, מתן בסתר הוא עדיין ערך מקודש ומוערך, ומאידך, התשתית הרגולטיבית אינה מקדמת שקיפות. כאמור, על אף הקושי, נבקש להציג תמונה אשר תאפשר להבין את תפקידה של הפילנתרופיה הפרטית בישראל בזירת הפעילות של המגזר השלישי כיום, ביחס לעבר ומתוך השוואה למצב בעולם המערבי.

1. שיעור הנתינה הכספית בישראל: מהגבוהים בעולם המערבי בזכות תרומות מחו"ל

שיעור הנתינה בישראל (מדד **מאחד** של **נתינה כספית והתנדבות** מתוך כלל התמ"ג) נמוך יחסית לעולם המערבי ומציב את ישראל במקום ה-11 (CNP, 2005). דפוס זה משתנה כאשר בודקים את שיעור **הנתינה הכספית** (מתוך כלל התמ"ג) בישראל ביחס לעולם המערבי; בהקשר זה ממוקמת ישראל במקום השני מבין 36 המדינות הנסקרות כאשר רק ארה"ב מקדימה אותה. חשוב לציין כי הנתונים לגבי שיעור הנתינה הכספית בישראל כוללים גם תרומות שמקורן בחו"ל. לסכום העתק שנאסף מחוץ לישראל ומושקע בה, יש השפעה מהותית על מיקום ישראל במדד **הנתינה הכספית** העולמי.

2. מגמות משלימות: עלייה בשיעור המימון הפילנתרופי מול צמצום בשיעור התמיכות הממשלתי

למגזר השלישי בישראל שלושה מקורות מימון – הכנסות עצמיות, מימון ממשלתי ומימון פילנתרופי (שמקורו בציבור הרחב, בקרנות ותורמים פרטיים ובכספים שמקורם במגזר העסקי). מחזור ההכנסות של מלכ"רים בישראל הוא מעל 80 מיליארד ש"ח בשנה. 15 מיליארד ש"ח (כ-19% מהכנסות המגזר), נאספים מתרומות בלבד (שמיד ורודיך, 2008), מתוכם כ-5.1 מיליארד ש"ח מגיעים מתרומות מחו"ל והיתר מתרומות מישראל. מקורם של 8 עד 9 מיליארד ש"ח הם מתרומות עסקים ומקרנות, בעוד שכ-1 עד 2 מיליארד ש"ח נוספים מגיעים מתרומות פרטיות וממשקי בית (מידות, 2008). משקלן של התרומות המגיעות ממשקי בית בישראל נמוך יחסית והוא מהווה כ-1.25% מסך כל ההכנסות של המגזר (כץ ואח' 2007). מדי שנה תורמים המגזר העסקי והמגזר הפרטי **בישראל**¹ בין 250 ל-500 מיליון דולר (סטפק, 2007). בכדי להבין את היקף התרומה של שני מגזרים אלו ביחס למימון של המגזר השלישי בכללותו נציין כי על פי נתוני החשב הכללי בשנת 2005 הסתכם סכום התמיכה הממשלתי למגזר השלישי ב-2.2 מיליארד ש"ח (משרד החשב הכללי, 2006).

¹ בנתון זה לא נכללות תרומות שמקורן בתורמים זרים.

מבט רב שנתי מלמד כי מאז שנת 2000 הצטמצם שיעור התמיכות הממשלתיות² בארגוני המגזר השלישי ב- 52% ובשנת 2007 הוא הגיע לכ 1.6 מיליארד ש"ח (משרד החשב הכללי, 2006; לימור, 2008)³. בתוך כך, בין השנים 1995 - 2004 הוכפל שיעור המימון הפילנתרופי ועתה הוא עומד על כ 19% מתוך כלל אמצעי המימון של המגזר השלישי⁴ (משרד ראש הממשלה האגף לתכנון מדיניות, 2008). מבט לעבר עתידה של החברה הישראלית מבהיר כי למגמות אלו משמעות מכרעת. כתוצאה מעליית שיעור המימון הפילנתרופי והירידה בשיעור המימון הממשלתי, התנהלות המגזר השלישי משתנה. כך, ניתן לזהות פחות יציבות מגזרית ובמקביל פיתוח של תוכניות קצרות טווח שהפעלתן לא מחייבת המשכיות. יתרה מכך, מגמות משלימות אלו באות לידי ביטוי במדיניות ציבורית-חברתית לא אחידה, אשר לעיתים עשויה לסתור את המדיניות שהתוותה הממשלה בתחום.

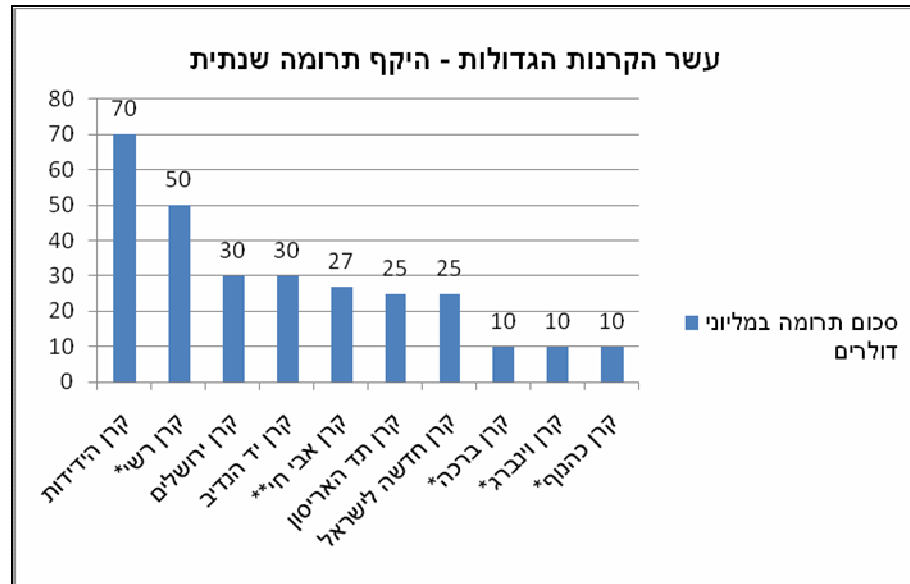
כפי שניתן ללמוד מן הנתונים לעיל, עיקר התרומות למגזר השלישי בישראל מגיעות מקרנות פרטיות ותאגידים. מעניין להתבונן בזירה הבינלאומית בהקשר זה - בארה"ב מגיעות מרבית התרומות מתורמים פרטיים (Fritz, 2008; לימור, 2008). במדינות מערב אירופה (למעט בריטניה) התמונה שונה - עיקר המימון הפילנתרופי של המגזר השלישי מגיע מתאגידים (35%) ומיעוטו (5%) מקרנות פרטיות (Heinzel, 2004).

3. קרנות פילנתרופיות פרטיות בישראל - היקפי פעילות נרחבים בהשוואה לפילנתרופיה תאגידית

על פי נתונים משנת 2002 (גדרון ואח', 2006; גדרון ואח', 2008) פעלו בישראל כ 3,500 עמותות וחברות לתועלת הציבור העוסקות במימון ואשר מקור כספן ומקימיהן ישראליים. התקציב השוטף של גופים אלו מגיע לכ- 150 מיליון דולר בשנה. במקביל, פועלות בישראל למעלה מ 1,500 קרנות זרות (שמקור נכסיהן זר). ההערכה המקובלת היא כי סך תרומתן של הקרנות הזרות למגזר השלישי מגיע לכ- 1.5 מיליארד דולר בשנה (גדרון ואח', 2006; גדרון ואח', 2008; שמיד ורודיק, 2008).

² נתון זה אינו מתייחס להיקף התקציב הממשלתי לרכישת שירותים מהמגזר השלישי. בשנת 2006, למשל, הגיע היקף התקציב הממשלתי לרכישת שירותים מן המגזר השלישי ל 3.2 מיליארד ש"ח.
³ בישראל מגיע שיעור המימון הממשלתי למגזר השלישי לכ 63% (ארן, 2007; משרד ראש הממשלה האגף לתכנון מדיניות, 2008) מדובר באחוז גבוה יחסית. בבריטניה הוא מגיע לכ 50% ובמדינות הרווחה הנורדיות לכ 30% מכלל מקורותיהם הכספיים של ארגוני המגזר השלישי (Heinzel, 2004).
⁴ לשם השוואה, בארה"ב כבר בתחילת שנות ה-90 היווה ההון הפילנתרופי 19% מכלל המימון של המגזר השלישי. בבריטניה הגיע שיעורו בשנים אלו ל 12% מכלל המימון (לימור, 2004). נתונים עדכניים ממדינות מערב אירופה מלמדים כי שיעורי המימון הפילנתרופי שם נמוכים יחסית (באוסטריה -6% ובצרפת 8%) (Heinzel, 2004).

תרומתן של עשר הקרנות הפילנתרופיות הגדולות הפועלות בישראל⁵ עפ"י מג'ר (2008) מסתכמת בכ- 266 מיליון דולר (לכל הפחות, חלק מן הסכומים משוערים).
להלן פירוט התרומות של עשר הקרנות הפרטיות הגדולות.⁶

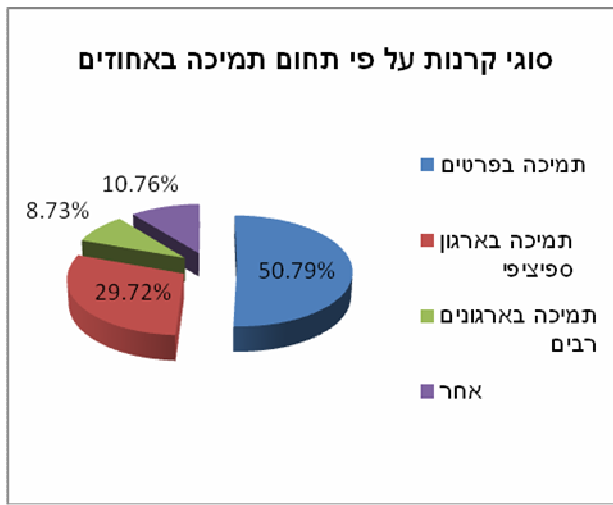
*הערכה מינמלית של תרומה
** נכון לשנת 2006

תרומת הקרנות הפילנתרופיות בולטת במיוחד כשמשווים אותה לתשע התרומות התאגידיות הגדולות שתרומתן מסתכמת בכ 216 מיליון ש"ח (כ 50% מהסכום נתרם ע"י חברת טבע⁷) (מג'ר, 2008). היקף התרומות של המגזר העסקי כולו (כולל סיוע בעין) מוערך בכ 1.1 מיליארד ש"ח (בר צורי, 2008).

נתונים עדכניים מארה"ב מאפשרים לבחון נתונים אלו מתוך פרספקטיבה בינלאומית; בשנת 2007 רשמו 72 אלף הקרנות הפעילות בארה"ב עלייה של 10% בסכום התרומה הכולל שלהן והוא הגיע ל 42.9 מיליארד דולר (Foundation Center, 2008).

⁵ במקרים רבים מדובר בקרנות זרות או שמקור כספן זר.
⁶ מידע מבוסס על מג'ר (2008) ועל נתונים שנמסרו מן הקרנות.
⁷ הנתון מתייחס לנתוני התרומה של טבע העולמית.

4. קרנות פילנתרופיות בישראל – קבוצה קטנה של קרנות משנה את פני המגזר השלישי כולו

על פי נתוני מסד הנתונים של המגזר השלישי בישראל מרבית הקרנות הפילנתרופיות הפועלות בישראל ממקדות את השקעתן החברתית במענקים ותרומות לפרטים. מיעוטן של הקרנות עוסקות בנתינה לארגונים רבים. ברם, לקבוצה קטנה זו השפעה מכרעת על פניו ואופיו של המגזר השלישי בישראל. (גדרון ואח', 2008)

5. משקיעות ברוחה - תחומי פעילות של קרנות בישראל

שלושת תחומי הפעילות העיקריים של קרנות ישראליות הם: **רוחה, חינוך ותרבות** (רודיך, 2008; גדרון ואח', 2006). מתוך הקרנות הרשומות בישראל - 41% פעילות בתחום הרוחה ו 34% פעילות בתחום החינוך. מרבית הקרנות התומכות בחינוך עושות זאת תוך התמקדות בארגון ספיציפי, בעוד שמרבית קרנות הרוחה תומכות ביחידים (גדרון ואח' 2006). לשם השוואה, שני התחומים המרכזיים הזוכים לסיוע מקרנות פרטיות בארה"ב הם חינוך ובריאות⁸ (The Foundation Center 2008, 2006, 2004).

רק 3.5% מהקרנות הרשומות בישראל תומכות בתחום הדת – נתון זה דומה לנתונים מארה"ב⁹ מהשנים 2002-2006 (The Foundation Center 2008, 2006, 2004). מעניין לציין כי בניגוד לאופן בו פועלות קרנות בחו"ל, על פי מדגם שנערך לאחרונה (גדרון ואח' 2006), רוב הקרנות עוסקות בכמה תחומי פעילות ללא סדר עדיפויות חד משמעי.

⁸מחסור בנתונים לגבי היקפי הפילנתרופיה בישראל מוצא את ביטויו גם בהשוואה בין תחומי הפעילות של קרנות פילנתרופיות בישראל ובארה"ב. בישראל, בשל מיעוט הנתונים, ניתן לדווח על תחומי הפעילות הפילנתרופית רק במושגים של כמות ארגונים/קרנות, בעוד שבארה"ב הנתונים הם כמותיים ומתייחסים להיקף התמיכה. ⁹תמונה שונה מתקבלת אם לוקחים בחשבון את כל התרומות למגזר השלישי בארה"ב, החלק הארי של התרומות מגיע לארגונים דתיים – 33.4% מכלל התרומות (ע"י יחידים, קרנות, ותאגידים) (Giving USA Foundation, 2008)

6. עם הפנים לשינוי חברתי: פעילותן של קרנות זרות בישראל

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עומד היקף התרומות השנתי המועבר מחו"ל לישראל על כמיליארד וחצי דולר (גדרון ואח', 2008; משרד ראש הממשלה האגף לתכנון מדיניות, 2008). במחקר מדגמי שערכו גדרון ועמיתיו (2008) בולטת נטייתן של הקרנות הזרות שנדגמו לתמוך בארגונים העוסקים בשינוי חברתי או בנושאים שנויים במחלוקת בציבוריות הישראלית. בנוסף יטו הקרנות הזרות לתמוך בארגונים אשר מאמצים (באופן בלעדי או בשילוב עם אספקת שירותים) אסטרטגיה של סינגור.

7. תורמים וקרנות יהודיים בארה"ב - מענקים לישראל בעידן של פילנתרופיה לוקאלית

לנוכח מגמת הירידה בהיקף התרומה לישראל מקרנות הזרות (שמיד ורודיך, 2008) ובשל היקפה העצום של התרומה המגיעה ממקורות זרים ובכללם ארה"ב, כדאי למקד מבט, גם אם בקצרה, בהתרחשויות בזירת המגה-פילנתרופיה היהודית בארה"ב בכדי להעמיק את הבנתנו ביחס לתהליך אותו מתארים שמיד ורודיך.

בארה"ב בין השנים 1995-2000 היוו יהודים אמריקאיים מקור ל 18% מכלל המענקים שגובהם למעלה ממיליון דולר (מגה-תרומות). ברם, רק 6% ממה שמוגדר כמגה-תרומות מעל 10 מיליון דולר שמקורן בתורמים יהודים יועדו למטרות יהודיות (סולומון, 2008; Tobin et al., 2003). בעוד שמגה-תורמים יחידים נוטים, בצורה חד-משמעית (90%), לתרום לאומנות, לתרבות ולהשכלה גבוהה, קרנות ממקורות יהודיים נוטות לתרום בצורה מגוונת ולקשת רחבה יותר של מטרות, כמו גם לתרום למטרות יהודיות או ישראליות. אולם, אף שיהודים תורמים לארגונים יהודיים וישראלים (21% מכלל התרומות) ולמרות שבין השנים 2001-2003 קיבלה ישראל 63% מכלל המגה-מענקים שמקורם בתורמים יהודים, תורמים אלו נמנעים מלתת לארגונים יהודיים או ישראלים את התרומות הגדולות ביותר; על פי Tobin ועמיתיו ככל שהמגה-תרומה קטנה יותר כך גדל הסיכוי שתורם יהודי יעניק אותה למטרה יהודית/ישראלית.

אם נתבונן בנתונים האמריקאיים כמקרה בוחן המעיד על מגמות תרומה של כספים ממקורות זרים לישראל, ניתן לאשר את טענתם של שמיד ורודיך (2008) על פיה בקרב התורמים הזרים מסתמנת נטייה לתרומות בעלות אופי לוקאלי. נתון זה מעניין לנוכח העלייה בנטייתן של קרנות אמריקאיות ככלל לייצא הון פילנתרופי לשם השקעה בינלאומית (Foundation Center, 2008).

8. עידוד הפילנתרופיה בישראל – מעט מדי, מאוחר מדי?

בעוד שמרבית המדינות בעולם המערבי מאפשרות ניכוי מס על תרומה לאלכ"רים, בישראל נהוג זיכוי מס לתורם (לימור, 2008ג). על אף קיומו של סעיף 46 לפקודת מס הכנסה המעניק זיכוי ממס על תרומה למוסד ציבורי המוגדר ככזה, סך כלל הטבות המס לתורמים לעמותות בישראל נאמד בכ-160 מיליון ש"ח בשנה¹⁰ (משרד ראש הממשלה האגף לתכנון מדיניות, 2008). מכיוון שמדובר בסכום קטן ביחס לכלל הטבות המס הניתנות על ידי המדינה ובהשוואה למדינות מערביות אחרות, ניכר כי פוטנציאל הניתנה בישראל עוד לא מוצה וכי יש מקום למדיניות מעודדת יותר (לימור, 2008ג).

בעת בחינת ההשקעות פילנתרופיות בישראל כדאי לזכור כי הפעילות הפילנתרופית בישראל מושפעת מהעדר רגולציה וחקיקה תומכת. יחד עם זאת, חשוב לציין שנתוני מס הכנסה בישראל מלמדים כי מרבית התורמים לא מנצלים את תקרת המס הקיימת. יש בכך משום תמיכה בטענה כי יש לשלב בין שינוי רגולציה לשינוי תרבותי של דפוסי תרומה.

¹⁰ סך כלל הטבות המס הניתנות ע"י המדינה במסלולים השונים מסכמות בלמעלה מ 34 מיליארד ש"ח, מכאן שסך הטבות המס לתורמים לארגונים מאושרים מסתכם בפחות מחצי אחוז מסך כלל הטבות המס (לימור, 2008ג).

לשם השוואה למתרחש בזירה הבינלאומית נציין כי בבריטניה הסתכמה עלות ההטבות ועידוד הפילנתרופיה בשנים 2004-2007 בכ- 8.3 מיליארד ל"ש (שם). בארה"ב קיים חוק ירושה הנותן הטבות בגין 50% מערך התרומה ללא הגבלת סכום. מדיניות עידוד הפילנתרופיה בבריטניה קרובה יותר לזו של ארה"ב מאשר לזו של מדינות אחרות באירופה המערבית; בגרמניה, לדוגמה, ניכוי המס מוגבל ל-5% עד 10% לכל היותר מכלל הכנסתו של התורם (Heinzel, 2004).

9. השקעה פילנתרופית ביחס להשקעה ציבורית – מקרה מבחן

נבחן על קצה המזלג את מימדי ההשקעה הפילנתרופית ביחס להשקעה הממשלתית בעזרת מבט ממוקד על מימון שירותי הרווחה בישראל. הנתונים המופיעים בסעיף 5 במסמך זה מראים כי ההשקעה של קרנות פילנתרופיות בישראל ממוקדת במידה רבה בתחום הרווחה¹¹. בדומה לקרנות ישראליות, קרנות פילנתרופיות שמקור הון זר משקיעות סכומי כסף ניכרים בתחום הרווחה¹². בחינת זירות הפעילות של עסקים המעורבים בקהילה מעלה כי גם כאן התחום המרכזי אליו מועברים המשאבים (44.2% מהעסקים שנסקרו) הוא סיוע לאוכלוסיות מוחלשות ולרווחתן (בר צורי, 2008).

המרכזיות אותה מייחסים התורמים מן המגזרים השונים להשקעה בתחום הרווחה, אינה באה לידי ביטוי במימון הציבורי לתחום זה; תקציב משרד הרווחה בשנת 2008 עמד על כ-3.66 מיליארד ש"ח – כ-1% מתקציב המדינה (לסכום זה יש להוסיף את תקציב הביטוח הלאומי). לתקציב משרד הרווחה קודמים מבחינת נתחי הוצאה מכלל התקציב של מדינת ישראל משרד הבטחון, משרד החינוך ומשרד הבריאות (משרד האוצר, ממשלת ישראל, 2007). ההקצאות הממשלתיות לתחום הרווחה במגזר השלישי בשנת 2002 הגיעו ל-21% מכלל ההקצאה הממשלתית למגזר השלישי. ההקצאה לחינוך ומחקר במגזר השלישי מגיעה, לשם השוואה, לכ-56% מכלל ההקצאות¹³ (המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי אוניברסיטת בן גוריון בנגב, 2005).

10. הציבור הישראלי והפילנתרופיה – תפיסות חיוביות בקרב כל המגזרים

היחס לפילנתרופים בקרב האוכלוסייה בכלל הוא חיובי מאוד (81% בקרב האוכלוסייה היהודית, 80% בקרב האוכלוסייה הערבית ו-90% בקרב החרדים), זאת על אף מידה של סקפטיות לגבי מניעיהם של הפילנתרופים. היחס כלפי תרומות ממקורות זרים גם הוא חיובי מאוד (שמיד ורודיך, 2008). בקנדה, בדומה לישראל, קיימת תפיסה חיובית של הפילנתרופיה כל עוד היא אינה מהווה תחליף לשירותים שהממשלה אמורה לספק, בעוד שבבריטניה נתפשת הפילנתרופיה ופעילותה כאיום על החברה והתנהלותה התקינה (שמיד ורודיך, 2008).

¹¹ לדוגמה, קרן סקט"א רש"י שהיקף הנתניה שלה הוא כ-50 מיליון דולר, השקיעה בשנת 2002 4.8 מיליון דולר בפעולות בתחום הרווחה החברתית של ילדים ונוער בלבד (לא כולל הוצאות בתחומי הבריאות והחינוך) (בן שלום ובר צורי, 2004).

¹² ראו, סבירסקי וחסון 2008:10

¹³ לא כולל העברות של המל"ג, תשלומי ביטוח לאומי והעברות לקופות החולים.

סיכום: חברה אזרחית, הון פרטי ומדינה בעידן של תמורות

סקירתם של מגמות ושינויים בפילנתרופיה הפרטית בישראל מלמדת כי להשקעה החברתית הפילנתרופית השפעה מרחיקת לכת על החברה האזרחית בישראל. לנוכח צמצום שיעור התמיכה הממשלתי בארגוני המגזר השלישי בולטת העלייה בתרומה הפילנתרופית הפרטית למגזר זה. תפקיד מהותי שמור להון אשר מקורו מחוץ לישראל. קרנות זרות נוטות להשקיע בארגוני סנגור ובארגונים בעלי אוריינטציה של שינוי חברתי, ולאילו, למותר לציין, עשויות להיות השפעות מהותיות על פניה של החברה הישראלית ועל אופייה. ברם, בשנים האחרונות ניתן לזהות ירידה בהיקף ההון המושקע בישראל אשר מקורו בתורמים ובקרנות אמריקאיים פרטיים. אחת הסיבות לכך היא העדפה מסוימת להשקעות לוקאליות על פני השקעות בעלות אופי יהודי/ישראלי. ניתן לנחש כי נטייה זו אף תגבר לנוכח המשבר הכלכלי העולמי ופגיעתו הקשה בכלכלת ארה"ב. לכן, יש חשיבות רבה לעדכון המדיניות הרגולטיבית-הישראלית כלפי הפילנתרופיה הפרטית תוך יציאה מנקודת הנחה שפוטנציאל הנתינה בישראל לא מוצה עד תום.

מסמך זה נכתב ע"י יעל מעוז-שי עבור מרכז שיתופים לקידום החברה האזרחית.
מומלץ להעביר, להפיץ, ולהציג את החומרים לכל דורש/ת

Bibliography

- CNP. (2005). *Johns Hopkins University, Center for Civil Society Studies, Comparative Nonprofit Sector Project*. Retrieved 16.09.2008, from http://www.jhu.edu/cnp/pdf/comptable5_dec05.pdf
- Foundation Center (2008). *Foundation Giving Trends*, Foundation Today Series. Retrieved <http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/pdf/fgt08highlights.pdf>, from 16.09.2008
- 16.09.2008----- (2006). *Foundation Giving Trends*, Foundation Today Series. Retrieved <http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/pdf/fgt06highlights.pdf>, from 16.09.2008-----
- 16.09.2008----- (2004). *Foundation Giving Trends*, Foundation Today Series. Retrieved <http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/pdf/04fgthiltes.pdf>, from 16.09.2008-----
- Fritz, J. (2008). *Through the Roof! Trends in Philanthropy for 2008*. Retrieved 23.09.2008, from <http://nonprofit.about.com/od/trendsissuesstatistics/a/giving2008.htm>
- Giving USA Foundation. (2008). *Giving USA 2008*. Retrieved 21.09.2008, from <http://www.fundinonline.com/GivingUSAMediaKit2008.pdf>
- Heinzel, H. (2004). Philanthropy and Fundraising in Western Europe within a Framework of Change. *New Directions in Philanthropic Fundraising*, 46, pp. 101-120.
- Tobin, G. A., Solomon, J. A., & Krap, A. C. (2003). *Mega-Gifts in American Jewish Philanthropy. Giving patterns 2001-2003*. San Francisco: Institute for Jewish & Community Research.
- ארן, צ. (2007). שוק ההון הפילנתרופי. שוק ההון - סקירה חודשית. אוגוסט. עמ' 22-24.
- בן שלום, י. ובר צורי, ר. (2004). *מדיניות רווחה לילדים ונוער*. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית.
- בר צורי, ר. (2008). *אחריות חברתית ומעורבות עסקים בקהילה*. ירושלים: מנהל מחקר וכלכלה, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה.
- גדרון, ב., אלון, י., שלנגר, א. ו שוורץ, ר. (2006). *מגזר הקרנות הפילנתרופיות וארגוני המימון בישראל*. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- גדרון, ב., שלנגר, א. ואלון, י. (2008). תרומתן של קרנות פילנתרופיות זרות בישראל. *חברה אזרחית ומגזר שלישי בישראל*, (1) 3, עמ' 33-49.
- המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב. (2005). *מבט מהיר על המגזר השלישי בישראל*. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- כץ, ח., לוינסון, א. ו גדרון, ב. (2007). *פילנתרופיה בישראל, 2006*. באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון.
- לימור, נ. (2004). *בחינת המגזר השלישי בישראל*. תל אביב.
- לימור, נ. (2008). *צנצנות הדבש הקשות להשגה*. חברה אזרחית ומגזר שלישי בישראל. (1) 3, עמ' 95-136.
- לימור, נ. (2008). *עולם הפילנתרופיה הישראלי - נייר עמדה למדיניות*. הרצאה שניתנה בכנס "פילנתרופיה וחברה אזרחית בישראל" בית יהושע.
- לימור, נ. (2008). *הצעה להסדרת קרנות פילנתרופיה בישראל*. באר שבע ותל אביב: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב והמכון לטכנולוגיה ולחברה, אוניברסיטת תל אביב.
- מג'ר, א. (2008). *אילי ההון החברתי. מגזין דה מרקר*. אוגוסט, עמ' 40-48.

- מידות. (2008). מידות שו"ת. אוחר ב- 15.10.2008, מתוך מידות שיקוף ודירוג מלכ"רים, חברה לתועלת הציבור מיסודם של מיטב בית השקעות וג'וינט ישראל: <http://www.midot.org.il/content.php?id=15#28>
- משרד האוצר, ממשלת ישראל (2007). עיקרי התקציב לשנת 2008. אוחר ב- 25.09.2008, מתוך משרד האוצר, ממשלת ישראל: <http://www.mof.gov.il/budget2007/docs2008/12.pdf>
- משרד החשב הכללי, משרד האוצר, ממשלת ישראל. (2006). גובה התמיכה למוסדות ציבור. 2004-2005. אוחר ב- 14.09.2008, מתוך אתר החשב הכללי: <http://www.ag.mof.gov.il/AccountantGeneral/AccountantGeneral/AccountantGeneralTopNav/AGSubjects/associations/height.htm>
- משרד ראש הממשלה האגף לתכנון מדיניות. (2008). ממשלת ישראל, החברה האזרחית והקהילה העסקית: שותפות, העצמה ושקיפות. ירושלים: משרד ראש הממשלה.
- סבירסקי, ש. וחסון, י. (2008). שירותי רווחה אישיים בעידן של צמצום תקציבי. תל אביב: מרכז אדווה.
- סולומון, ג. ר. (2008). קרנות יהודיות. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- סטפק, א. (2007). משקיעים בחברה הישראלית קצת אחרת. שוק ההון -סקירה חודשית. אוקטובר. עמ' 12-15.
- רודיק, א. (2008). לא רק אהבת האדם - הפילנתרופיה בראי התיאוריה והמחקר. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- שמיד, ה. ורודיק, א. (2008) סקר עמדות הציבור הרחב ביחס לפילנתרופיה ופילנתרופים. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים.